

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

Извештај Комисије за преглед и оцену докторске дисертације

На основу члана 127 Статута Филолошког факултета Универзитета у Београду и члана 128 Закона о високом образовању, Наставно-научно веће Филолошког факултета, на седници одржаној 25. априла 2018. године, донело је одлуку о образовању Комисије за преглед и оцену докторске дисертације коју је мср Јована Јовановић предала под насловом *Лексика погрдног значења у именовану човека у српском језику*. Након анализе садржаја докторске дисертације подносимо следећи

ИЗВЕШТАЈ

I. ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Комисију је именovalo Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду, на седници одржаној 25. априла 2018. године.
2. Састав Комисије:
 1. Ментор: др Рајна Драгићевић, редовни професор за област Савремени српски језик; изабрана у звање редовног професора 15. маја 2013. године, запослена на Филолошком факултету Универзитета у Београду;
 2. Др Драгана Вељковић Станковић, ванредни професор за научну област Методика српског језика; изабрана у звање ванредног професора 2014. године; запослена на Филолошком факултету Универзитета у Београду;
 3. Др Стана Ристић, научни саветник у области хуманистичких наука за ужу научну област Српски језик и књижевност; изабрана у звање 2000. године; запослена у Институту за српски језик САНУ; у пензији од 2016. године.

II. ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

1. Име и презиме: Јована Б. Јовановић
2. Датум и место рођења: 18. VII 1985. године, Београд
3. Дипломирала је 2009. године на Филолошком факултету у Београду, на Групи за српски језик и књижевност са јужнословенским језицима. Мастер рад под називом *Концептуализација појмова ЖИВОТ и СМРТ у српском језику* одбранила је 2010. године на Филолошком факултету у Београду, под менторством проф. др Рајне Драгићевић.
4. Академско звање мастер наука стекла је из области лексикологије.
5. Од 15. 2. 2011. године запослена је у Институту за српски језик САНУ, где је до фебруара 2013. радила као истраживач-приправник, а од тада и даље као истраживач-сарадник на пројекту *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*. Током рада на основној обради речничке грађа урадила је око 20 ауторских табака речничког текста (секције П-78 пос–посући се и П-85 посуђа–потегнити, а у току је обрада секције П-104 превезача–превој).

Уз лексикографске послове бави се научноистраживачким радом. Предмет ауторкиног интересовања представљају лексикологија и семантика, са посебним освртом на лингвокултуролошка и когнитивистичка истраживања српског језика. Учествовала је на већем броју научних конференција у земљи и иностранству и објавила 15-ак ауторских и коауторских радова разноврсне лингвистичке тематике у домаћим и међународним часописима и зборницима.

Од 2009. године и даље сарадник је радио-емисије *Пут у речи* на Радио Београду 2, у оквиру које пише и чита прилоге из области српске и опште лингвистике.

III. НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

ЛЕКСИКА ПОГРДНОГ ЗНАЧЕЊА У ИМЕНОВАЊУ ЧОВЕКА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

IV. ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација мр Јоване Јовановић има 670 страница и садржи три веће целине: прву чине увод, преглед досадашњих истраживања лексичке пејоративности у лингвистици, као и теоријско-методолошки оквир истраживања; друга представља семантичку, а трећа творбену анализу лексема погрдног значења којима се именује човек у савременом српском језику. Рад је структуриран у 8 поглавља. Прво поглавље (стр. 1–22) носи наслов *Уводне напомене* и у њему је описан предмет истраживања, дефинисан термилошки апарат (појмови *пејоратив*, *пејоративно значење*, *пејорација* и њихови синоними у лингвистичкој терминологији), а затим су представљени извори коришћени у раду, те критеријуми и фазе у ексцерпирању грађе и коначном формирању истраживачког корпуса. Такође, у уводу су прецизиране методе које се примењују у анализи, као и циљеви истраживања. Друго поглавље, посвећено досадашњим истраживањима лексике погрдног значења у домаћој и страниј литератури, простире се од 22. до 97. стране и подељено је у 4 потпоглавља. У трећем поглављу разматра се пејоративност у односу на сродне лексичко-семантичке категорије, при чему се посебна пажња посвећује компоненти субјективне оцене и евалутивном значењу, а затим се говори о емоционалности и експресивности као компонентама конотације које су тесно повезане са погрдном семантиком. Четврто и пето поглавље чине централни део дисертације и представљају семантичку анализу пејоративних именица које су предмет истраживања: у првом од њих, у засебним потпоглављима, описују се механизми полисемије продуктивни у формирању погрдног значења лексема из сфере 'човек' – метафора (стр. 145–194), метонимија (стр. 194–215) и синегдоха (стр. 216–231), а у следећем, петом поглављу, представљају се и анализирају лексичко-семантичке групе пејоратива и оно је подељено на следећа потпоглавља: 1. Погрдно именовање човека према етничкој припадности (стр. 236–259); 2. Погрдно именовање човека према старосном добу (стр. 259–280); 3. Погрдно именовање човека на основу верске припадности или односа према религији и цркви (стр. 280–291); 4. Пејорација и сексуалност. Погрдно именовање човека на основу сексуалног опредељења/склоности (стр. 291–304); 5. Пејоративи којима се именује човек као носилац неке физичке особине / телесне мане, недостатка (стр. 304–327); 6. Пејорација у домену друштвених односа. Погрдно именовање човека према друштвеном слоју/положају, материјалном статусу, занимању, друштвеној улози/позицији која доноси моћ (стр. 327–365); 7. Погрдно именовање припадника друштвених покрета, политичких партија и

организација, поборника какве идеологије (стр. 365–374); 8. Погрдно именовање човека на основу карактерних особина, интелектуалних способности и начина понашања (стр. 374–450). Шесто поглавље носи назив *Творбена анализа лексема погрдног значења у сфери 'човек'* и представља другу значајну целину у докторској дисертацији. Посебна пажња у овом делу рада поклања се најпре суфиксацији, и то модификационим творбеним процесима, при чему се испитује: 1. пејоративност као пратилац деминуције (стр. 452–465), 2. погрдно значење као производ аугментације (стр. 465–487), 3. збирност и пејорација (стр. 487–488). Затим се представљају појединачни модели и типови карактеристични за мутационе творбене процесе, при чему се одвојено анализирају Погрдни називи за мушкарце (стр. 488–529) и Погрдни називи за жене (стр. 529–563). Засебна потпоглавља у оквиру великог шестог поглавља о деривацији пејоратива посвећена су сложено-суфиксалној творби и слагању (стр. 568–572), префиксацији (стр. 572–577) и префиксално-суфиксалној творби (стр. 577–579). Седмо поглавље чини самосталну целину у оквиру докторске дисертације и посвећено је лексикографској обради погрдних назива за човека у описним речницима српског језика (стр. 581–604). У осмом поглављу – *Закључна разматрања* (стр. 604–643) ауторка даје преглед претходних поглавља, сажето сумира налазе тезе и поткрепљује их релевантним статистичким подацима и графиконима. Након ових поглавља следе Извори (стр. 644–645), Теоријска литература и допунски извори и речници (стр. 645–661), као и подаци о табелама и графиконима који су представљени у раду (стр. 661–664). Коначно, у виду прилога дате су Биографија аутора (стр. 665–666), Изјава о ауторству (стр. 667), Изјава о истоветности штапане и електронске верзије докторског рада (стр. 668) и Изјава о коришћењу (стр. 669–670).

V. ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мср Јоване Јовановић заснована је на богатој грађи која је ексцерпирана из неколиких типова извора, са циљем да се обухвати лексика погрдног значења у сфери 'човек' карактеристична за различите функционалне стилове. Лексикографски корпус састоји се из трију дескриптивних речника српског језика и двају речника жаргона, а то су: 1) *Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (грађа је системски, према одговарајућим квалификаторима, прикупљена из 19 објављених

томова речника, до одреднице *петогласник*, а посебно су уврштене и поједине лексеме које ће се наћи у 20. тому), 2) *Речник српскохрватскога књижевног језика* Матице српске, 3) *Речник српскога језика* Матице српске, 4) *Двосмерни речник српског жаргона* Драгослава Андрића и 5) *Речник савременог београдског жаргона* Боривоја и Наташе Герзић. Као контролни корпус коришћен је *Електронски корпус српског језика*, у коме је ауторка по потреби проверавала погрдна значења регистрована у дескриптивним и жаргонским речницима. Грађа је затим допуњена примерима из 15-ак савремених књижевних дела српских писаца, која су објављена у последње 3 деценије, у периоду од 80-их година 20. века наомамо и нису уврштена међу изворе Академијиног и Матичиних речника. Са циљем да се добије што потпунији преглед пејоратива у сфери 'човек', карактеристичних за савремену колоквијалну комуникацију, корпус је употпуњен погрдним номинативно-квалификативним јединицама из тематски одабраних публицистичких текстова, које је ауторка од јануара 2015. до марта 2016. године прикупљала из штампаних издања дневних листова *Информер*, *Курир* и *Таблоид*, као и из електронских вести на њиховим интернет-страницама. Коначно, имајући у виду да је лексика која је предмет интересовања превасходно обележје разговорног језика и стила, како би резултати студије били релевантни, одлучено је да овај идиом у раду буде репрезентован примерима регистрованим у коментарима читалаца на прегледане интернет-вести.

Анализи прикупљене грађе кандидаткиња је приступила након што је израдила опсежан теоријско-методолошки оквир за проучавање лексичке пејоративности. У *Уводним разматрањима* она дефинише појмове *пејоратив*, *пејоративно значење* и *пејорација*, консултујући релевантне речнике лингвистичких термина и сродне језичке приручнике. При томе, посебну пажњу поклања одређењу ових појмова у србистици и констатује да се пејоративност у домаћој литератури махом третира као семантичка категорија која се јавља као пратилац суфиксације, односно деривације лексема субјективне оцене. Такође, у овом делу рада указано је на најзначајније циљеве истраживања и методе које ће бити примењене при анализи грађе у емпиријском делу студије. Именице погрдног значења чији је денотат човек анализирани су са лексичко-семантичког, лингвокултуролошког, дериватолошког, прагматичког и лексикографског становишта. Традиционални приступ проучавању лексичког значења у раду се повезује са

когнитивним приступом, уз комбиновање методе компоненцијалне и концептуалне анализе у тумачењу феномена пејорације са дескриптивном методом. Коначно, у опису погрдне лексике из сфере 'човек' током истраживања су примењиване поставке теорије језичке личности и њен појмовно-термилошки апарат.

У другом поглављу, ауторка даје теоријски преглед досадашњих сазнања о лексичкој пејоративности, разматрајући у засебним потпоглављима радове чији су аутори анализирали лексеме погрдног значења у србистици (стр. 24–50), другим јужнословенским језицима (стр. 50–58), русистици (стр. 58–73), као и у англосаксонској лингвистици (стр. 73–97), уз констатацију да се приступ проучавању овог типа лексике умногоме разликује у славистици у односу на англосаксонска истраживања. Посебно се истиче допринос руских лингвиста у ширењу знања о лексичко-семантичком пољу пејоративности. Значај русиста у анализи овог типа лексике и тумачењу семантичких компонената које улазе у састав пејоративних јединица номинације ауторка нарочито истиче у следећем, трећем поглављу, у коме се говори о односу пејоративности и категорије оцене у лингвистици (стр. 97–117), затим о месту семе пејорације у структури конотативне макрокомпоненте, тј. о односу пејоративности и конотације (стр. 117–123), о емотивном значењу и пејорацији као виду изражавања емотивне оцене (стр. 123–132) и, коначно, о пејоративности као типу експресивног значења и лексици погрдног значења у именовању човека као субординираној категорији у односу на експресиве (стр. 132–138).

У четвртом поглављу указује се на различите лексичке механизме продуктивне у формирању пејоративних јединица којима се именује човек, будући да је утврђено да се погрдно значење неретко јавља као производ семантичке деривације. Отуда је у овом делу анализе посебна пажња посвећена механизмима полисемије који омогућавају развијање погрдног значења лексема у сфери 'човек' – метафори, метонимији и синегдохи. Утврђено је да су метафоричке асоцијације засноване на семама колективне експресије најубичајенији тип метафоричког преноса. Такође, као један од механизма полисемије продуктиван у формирању пејоративног значења лексема којима се именује човек – показала се и лексичка метонимија, која је у раду Јоване Јовановић интерпретирана нешто шире у односу на убичајена тумачења у литератури. Метонимијским су сматрани не само случајеви преноса имена с једног појма на други унутар исте полисемантичке структуре, већ и погрдна значења лексема добијених афиксалном деривацијом, чија пејоративност

почива на семантичком односу између мотивне и изведене речи. Ауторка истиче да је посредни увек логичка веза између именоване особе и неког предмета, појаве, стања, особине, места боравка и сл., који се на неки начин тичу те особе и са њоме су у блиској, појмовној вези. Као нарочито продуктивни показали су се неколики типови метонимијских трансформација, нпр. метонимијски пренос по моделу ДЕО ОДЕЋЕ → ЧОВЕК КОЛИ НОСИ ТАЈ ДЕО ОДЕЋЕ; ПИЋЕ, ЈЕЛО → ОСОБА КОЈА ГА ОБИЧНО КОНЗУМИРА; ОСОБИНА, РАДЊА, СТАЊЕ → ЧОВЕК КАО НОСИЛАЦ ОСОБИНЕ, РЕПРЕЗЕНТАНТ РАДЊЕ, СТАЊА и др. Коначно, у овом поглављу се указује и на значај лексичке синегдохе као једног од механизма полисемије продуктивних у формирању погрдног значења пејоратива из сфере 'човек'. Њиховом семантичком анализом издвојене су три групе примера који репрезентују синегдоху засновану на односу ДЕО ↔ ЦЕЛИНА, а испоставило се да је у сва три случаја посредни синегдохски пренос по моделу ДЕО ТЕЛА ЧОВЕКА → ЧОВЕК.

Пето поглавље, под називом *Лексичко-семантичке групе пејоратива у сфери 'човек'* представља главни део семантичке анализе и централно поглавље у докторској дисертацији Јоване Јовановић. Примарни ауторкин циљ био је да покаже на основу којих се све параметара појединци и друштвене групе у српској културно-језичкој заједници оцењују негативно, те каква колективна уверења, ставови, стереотипи и генерализације мотивишу презрив емотивни однос субјекта именована и његову намеру да избором пејоративног имена у номинацији човека изрази став неодобравања. Као основни критеријум при разврставању грађе послужиле су денотативне структурне компоненте које чине основни појмовни садржај посматраних лексема и повезују номинативну јединицу са ванјезичком реалијом – човеком који се њоме именује. Пејоративи су класификовани на основу диференцијалних структурних компонената које, уз архисему 'особа' и сему пола, чине семантичко језгро дате лексеме и тако је издвојено 8 лексичко-семантичких група: 1) погрдни називи за човека према етничкој припадности, 2) погрдни називи за човека на основу конфесионалне припадности или односа према вери/цркви, 3) погрдни називи за човека на основу старосног доба, 4) погрдни називи за човека као припадника друштвеног слоја, носиоца социјалног/материјалног статуса, представника занимања, 5) погрдни називи за човека на основу сексуалног опредељења, склоности/активности у интимним односима, 6) погрдни називи за човека као носиоца непожељне физичке особине, телесне мане/недостатка, 7) погрдни називи за човека као

носиоца негативне духовне особине или репрезентанта непожељног понашања и 8) погрдни називи за човека као припадника друштвеног покрета/партије/организације или поборника какве идеологије.

Шесто поглавље докторске дисертације резервисано је за творбenu анализу лексема које су предмет истраживања и у њему ауторка потврђује полазну хипотезу о суфиксацији као уобичајеном начину деривације пејоратива чији је денотат човек. Од укупно 2130 јединица, колико их је уврштено у корпус на коме је спроведено ово истраживање, забележено је 1640 суфиксалних деривата, што представља око 77% прегледане грађе. Творбена анализа спроведена у раду показала је да је број сложеница међу пејоративима у сфери 'човек' далеко мањи у односу на суфиксалне изведенице, при чему се разликују оне добијене сложено-суфиксалном творбом (126 јединица) од именица које су производ композиције (45 јединица). Обе групе сложеница класификоване су у подскуине према категоријалној припадности основа од којих су деривиране. Коначно, посебна потпоглавља у овој целини посвећена су пејоративним дериватима добијеним у процесу префиксације и префиксално-суфиксалне творбе.

У седмом поглављу докторске дисертације указано је на нека питања у вези са лексикографским описом лексема погрдног значења у сфери 'човек', са циљем да се допринесе унапређењу њиховог дефинисања и представљања у дескриптивном речнику. Ауторка запажа да је за лексеме негативне оцене овог типа веома тешко успоставити правила лексикографске обраде и дистрибуције квалификатора *пеј.*, *погрд.*, *презр.*, *подр.* и *ир.*, која би се могла доследно спроводити. Као узрок неуједначености у речничкој пракси истиче се субјективна природа оцене, те индивидуално разумевање и тумачење појмова *увредљиво*, *погрдно*, *презриво*, *подругљиво* које обрађивачи имају. У делу рада посвећеном лексикографском опису пејоратива чији је денотат човек посебна пажња посвећена је лексемама које творбено-морфолошки припадају категоријама деминутива и аугментатива. На крају, премда је констатовала да није могуће сасвим прецизно нормирати лексикографску обраду погрдних назива, ауторка увидом у грађу показује да ипак има случајевима у којима делује реалније успоставити системско решење. Посреди су лексеме које репрезентују поједине моделе суфиксалне творбе (нпр. пејоративне именице мушког рода на *-оња* или женског рода на *-уша*, *-ача*), у чијој се обради уочава

мање-више уједначено квалификовање и лексикографски опис. Отуда закључује да такву праксу не би ваљало занемаривати у даљој изради Речника САНУ.

У осмом поглављу резимирају се налази истраживања у претходним поглављима и таксативно се наводе најважнији закључци. Анализа лексике погрдног значења којом се именује и квалификује човек довела је до релевантних и занимљивих запажања о систему вредности и језичкој слици света говорника српског језика, као и до сазнања о неким когнитивним и психолошким цртама језичке личности српског језика. Стога ауторка истиче да су резултати њеног истраживања пејоративности примењиви и изван оквира лексикологије и лингвистике уопште, у различитим културолошким, етнолошким, етнопсихолошким и социолошким студијама.

VI. СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КАНДИДАТА НА ОСНОВУ

РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Јовановић, Јована: „Пејоративи у именовању припадника неких друштвених група у српском језику”, у: Весна Лопичић, Биљана Мишић Илић (ур.), *Зборник са научне конференције Језик, књижевност, маргинализација*, Ниш: Филозофски факултет, 2014, 143–157.
2. Јовановић, Јована: „Културни стереотипи у лексичком фонду српског језика и лексикографски опис колективно експресивних лексема у дескриптивном речнику, *Караџић, часопис за историју, етнологију, археологију и уметност*, нова серија, број 4/2012, 78–95.
3. Јовановић, Јована: „Компонента величине као мотиватор погрдног или афирмативног значења лексема којима се именује човек”, у: Биљана Мишић Илић, Весна Лопичић (ур.), *Зборник са научне конференције Језик, књижевност, значење: Језичка истраживања*, Ниш: Филозофски факултет, 2016, 113–129.
4. Јовановић, Јована: „Какав то мушкарац у језику постаје баба?”, *Речи под лупом*, зборник радова о лексици српског језика [ур. Рајна Драгићевић], Београд: Танеси, 2016, 87–89.
5. Јовановић, Јована: „Када је *Босанац* глуп, а *Црногорац* лењ”, *Речи под лупом*, зборник радова о лексици српског језика [ур. Рајна Драгићевић], Београд: Танеси, 2016, 91–93.
6. Јовановић, Јована: „Победници транзиције – данас *гоље*, сутра богаташи”, *Речи под лупом*, зборник радова о лексици српског језика [ур. Рајна Драгићевић], Београд: Танеси, 2016, 95–97.

7. Јовановић, Јована: „Кад се *капларице* и *капетанчићи* претварају да су *јуначине*”, *Речи под лупом*, зборник радова о лексици српског језика [ур. Рајна Драгићевић], Београд: Танеси, 2016, 99–.
8. Јовановић, Јована: „Шта је заједничко *магарцу*, *ћурки* и *тикви* у српском језику?”, *Речи под лупом*, зборник радова о лексици српског језика [ур. Рајна Драгићевић], Београд: Танеси, 2016, 105–110.

VII. ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Семантичка анализа лексема погрдног значења у именовању човека, коју је у својој докторској дисертацији спровела Јована Јовановић, показала је на основу којих се све параметара појединци и друштвене групе у српској културно-језичкој заједници оцењују негативно, те каква колективна уверења, предрасуде и генерализације мотивишу презрив емотивни однос говорног лица и избор пејоративне јединице у његовој номинацији. Ауторка констатује да погрдно име које субјекат именовања додељује одређеној особи најчешће није производ индивидуалне оцене, већ формиране, лексикализоване оцене, која је уграђена у семантичку структуру пејоративне лексеме. Таква колективна негативна оцена заснована је на различитим асоцијацијама, стереотипима и еталонима који постоје у српској друштвено-језичкој заједници и представљају културалне слојеве значења лексичких јединица овог типа. Језичка слика света коју репрезентују пејоративи у сфери 'човек' показатељ је негативних колективних ставова према многим видовима различитости појединих чланова заједнице. Закључено је да избором номинативне јединице којом експлицира нечију етничку или верску припадност, старосно доба, сексуалну оријентацију и склоности, друштвени или материјални статус, физички или интелектуални недостатак, поремећај у менталном развоју, духовну особину и сл. – говорник заправо указује на негативан став и презрив емотивни однос припадника језичке заједнице према носиоцима наведених обележја. Ауторка је запазила да су пејоративи унутар сваке од издвојених тематских скупина повезани заједничким семантичким компонентама, али и да међу њима постоје разлике у погледу начина на који се формира погрдно значење и степена негативне експресивности коју реализују.

Семантичком анализом пејоратива који су били предмет њеног интересовања, Јована Јовановић дошла је до неких релевантних података и закључака о српском културном систему вредности. Издвајањем наведених осам тематских група пејоратива она је указала на неке црте језичке личности српског језика. Тако је, на пример, на основу великог броја блискозначних погрдних назива за хомосексуалце, закључила да се у српском друштву као посебно негативна особина оцењује сексуална склоност према истом полу, као и да се такво обележје далеко више замера мушкарцима. Осим стереотипног поимања сексуалности, лексичко-семантичком анализом утврђено је такође и да српска друштвено-језичка заједница гаји извесне предрасуде према припадницима других етничких и верских група, те да је њен однос према религији и цркви умногоме стереотипизиран. Затим, језичка слика света коју репрезентују пејоративи у сфери 'човек' посведочила је да постоји негативан став колектива према многим видовима различитости појединих чланова заједнице – како у домену физичког изгледа, тако и у погледу духовних особина, интелигенције, односно начина понашања. Ауторка је констатовала да се друштвено непожељним или барем мање прихватљивим сматрају карактеристике и обележја којима појединац на неки начин „излази” из оквира имплицитних норми, те је предмет погрдне номинације неретко особа која у испољавању одређене духовне или физичке особине превазилази односно не досеже пожељну меру.

Такође, у раду је указано на различита језичка средства – творбене и лексичке механизме продуктивне у формирању пејоративних јединица којима се именује човек. Утврђено је да погрдно значење може бити производ семантичке и афиксалне деривације. У оквиру семантичке анализе ауторка је показала да су метафоричке асоцијације засноване на семама колективне експресије најубичајенији тип метафоричког преноса. Међу осталим типовима метафоричних асоцијација којима се остварује погрдно значење у сфери 'човек' уочила је и оне засноване на трансформацији семе облика, као и метафоричке преносе типа конкретно → апстрактно. Истакла је и да је погрдно значење неретко производ метонимије или синегдохе и описала најубичајеније подтипове ових механизма који су продуктивни у формирању пејоратива.

Творбеном анализом погрдних назива за човека кандидаткиња је утврдила да је суфиксална деривација најубичајенији начин творбе лексема овог типа у српском језику, те да је чак 77% укупног броја анализираних пејоратива производ суфиксације. Такође,

студија је показала да су међу наставцима за облик нарочито продуктивни суфикси субјективне оцене којима се у процесу модификације изводе деминутиви и аугментативи пејоративне конотације. И остали суфиксални деривати, добијени као производ мутационих процеса, у раду су разврстани према продуктивним творбеним моделима, при чему је ауторка посебно разматрала погрдне називе за мушкарце и жене. Творбена анализа у овом сегменту донела је помало неочекиване резултате – испоставило се да се пејоративно значење изведеница за припаднике оба пола најчешће формира као производ суфиксације наставцима који уопште не носе компоненту афективности. Као најпродуктивнији у деривацији мушких пејоратива издвојио се модел придевска основа + суфикс *-ац*, док су у творби женских пејоратива доминантни творбени модели са неутралним моционим суфиксима *-ица* и *-ка*. То је ауторку навело на закључак да је, ако се изузму изведенице субјективне оцене, семантичка компонента пејоративности деривата овог типа чешће садржана у мотивној лексеми. Међу формантима који носе компоненту афективности и учествују у творби већег броја пејоративима за мушкарце издвојени су суфикси *-ло* и *-оња*. С друге стране, у деривацији женских пејоратива (уз аугментативно-пејоративне форме на *-етина* и *-урина*) нарочито су продуктивни творбени модели са суфиксом *-уша*.

Творбена анализа коју је кандидаткиња спровела у раду показала је да је број сложеница међу пејоративима у сфери 'човек' далеко мањи у односу на суфиксалне изведенице и оне чине око 10% грађе, при чему ауторка разликује деривате добијене сложено-суфиксалном творбом (126 јединица) од именица које су производ композиције (45 јединица). У овом делу истраживања закључено је и да изведенице са префиксима односно префиксално-суфиксалне творенице представљају свега око 3% анализираних пејоративних лексема.

Коначно, студија Јоване Јовановић доноси и закључке који су важни за изучавање конотативне компоненте лексичког значења и типова конотације лексема којима се именује човек у српском језику. Ауторка је утврдила да је сема пејорације посебна и специфична семантичка компонента, са постојаним местом и функцијом у семској структури погрдног назива. Посреди је подтип експресивне семе, односно, нека врста амалгама евалутивне, емотивне и експресивне компоненте, одакле кандидаткиња закључује да пејоративна семантика лексема у сфери 'човек' заправо сублимира семантику

негативне оцене и презривог емотивног односа субјекта именована и реализује се као вид негативне експресивности.

VIII. ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

И квантитативно и квалитативно, докторска дисертација Јоване Јовановић представља резултат преданог дугогодишњег научног истраживања. Тема овог доктората актуелна је и релевантна у лексиколошким истраживањима зато што већи број анализа лексичког система српског, али и других језика указује на чињеницу да у свим језицима има више лексема са погрдним него са хипокористичним значењем. Због тога је проблем пејоративности у лексичком систему заслужио темељну обраду. Самом појму и термину *пејоративност* Јована Јовановић је пришла на иновативан начин. Показала је како се он тумачи у савременој литератури и указала на слабе стране тих приступа, да би, затим, изнела нешто шири поглед на ово питање.

Истраживање је обављено на изузетно богатој грађи, која је годинама ексцерпирана из већег броја речника, књижевних дела, из новина и часописа, са интернета и из осталих расположивих извора.

Нарочит квалитет ове дисертације представља преглед и анализа литературе из ове области. Задатак није био нимало једноставан јер је тема пејорације у блиској вези са појмом дискриминације, која представља горућу тему друштвеног и политичког живота данашњице. Показало се да различити теоретичари приступају овој теми из више углова – филозофског, феминистичког, политичког, друштвеноисторијског и да је семантички, лингвистички контекст немогуће разумети без узимања у обзир и шире теоријске перспективе. Јована Јовановић се зато нашла у великом искушењу – да не занемари ниједан приступ теми, али да пронађе праву меру у њиховом представљању и да свој приступ утемељи на лингвистичкој литератури. У томе је и успела – читалац теоријског дела ове дисертације уочава све правце у којима се тема пејорације разгранала у савременом свету, али запажа и то да ауторка, ипак, чврсто држи кормило и придржава се лингвистике.

Јована Јовановић је широко приступила лингвистичкој анализи прикупљене грађе. Доминирају три приступа – семантички, деривациони и лингвокултуролошки. Нарочит

значај тезе видимо у слојевитости семантичких класификација прикупљене грађе. Већ сама класификација пејоративних лексема указује на типове недостатака које говорници српског језика уочавају код других људи. Творбена анализа је такође представљала велики изазов. Спроведена је детаљно и свеобухватно, а посебан квалитет видимо у обради граничних случајева, нпр. деминутива који, насупрот очекивањима, могу бити пејоративи. Лингвокултуролошки приступ прожима се и кроз семантичке и кроз деривационе анализе, дајући целом истраживању динамику и ширину.

Скоро свако поглавље завршава се јасно изнесеним закључком, који се поуздано извлачи из детаљне и промишљене анализе богате грађе, а на крају тезе, сви закључци су обједињени.

Докторска дисертација Јоване Јовановић *Лексика погрдног значења у именовану човека у српском језику* представља значајан допринос лексикологији, творби речи и лингвокултурологији српског језика.

IX. ПРЕДЛОГ:

Комисија предлаже да се кандидаткиња мср Јована Јовановић позове на усмену одбрану докторске дисертације *Лексика погрдног значења у именовану човека у српском језику*.

На поједине пропусте и мање недостатке, који су уобичајени пратилац овако обимних истраживања, Комисија ће имати прилику да укаже на усменој одбрани дисертације.

Београд, 26. 4. 2018.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

1. Др Рајна Драгићевић, редовни професор

2. Др Драгана Вељковић Станковић, ванредни професор

3. Др Стана Ристић, научни саветник